

Робак І. Ю.

Харківський національний медичний університет

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук

ORCIDID 0000-0002-4837-4058

Демочко Г. Л.

Харківський національний медичний університет

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук

ORCIDID 0000-0001-5744-5893

ДО ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВИДАТНОГО ХАРКІВСЬКОГО ХІРУРГА БРОНІСЛАВА ПРЖЕВАЛЬСЬКОГО

Броніслав Пржевальський (1862–1933) відомий як видатний хірург і науковця, який працював у Харкові. А ще з його ім'ям та прізвищем неодмінно пов'язується польське коріння лікаря – більшість місцевих дослідників історії медицини, серед яких і фахівці, й аматори, впевнені у тому, що Броніслав Пржевальський поляк. Доказів тому обмаль, лише гучні польські ім'я та прізвище, проте для людської свідомості цього цілком достатньо. А як же було

*Броніслав
Григорович
Пржевальський*

насправді? Центр медичного краєзнавства імені проф. В. Д. Отамановського скрупульозно дослідив походження професора і дійшов досить несподіваного висновку.

Рід Пржевальських, з якого, до речі, походить і відомий природознавець, історик та мандрівник Микола Пржевальський, має давню історію, яка сягає ще часу Лівонських війн XVI століття. За даними історичних досліджень, родоначальником династії був український козак Анісім, який отримав за свої бойові перемоги прізвисько Перевал [1]. Це було типовим для козаків, саме вони мали таку звичку відзначати побратимів характерними прізвиськами. Згодом слово «Перевал» перейшло у прізвище, і

син Анісіма – Кирило – вже називався Переваловим. К. Перевалов служив у війську та брав участь у багатьох тодішніх військових конфліктах на боці Речі Посполитої.

Ще один документ на підтвердження нашої точки зору – це Реєстр Війська Запорозького Низового, датований 1581 роком, який зберігається у Варшавському архіві давніх актів. За ним «козакам, які ходили на військову службу з його милістю королем» виплачувалися гроші та передавалося сукно. Отримав свою королівську милість і єдиний у реєстрі Кирило («Курило з Луцька») [2, с. 48]. Найвірогідніше, це був Перевалов.

Польський король Стефан Баторій у 1581 році здійснив облогу Пскова, до якої залучив 4 тисячі козаків. Серед них був і пращур професора Броніслава Пржевальського. У згадках українських істориків про цю облогу він постає під ім'ям Корнія Перевальського [3, с. 77] та Корнила Пожевальського [4, с. 13].

Не зважаючи на те, що Псков вистояв, московський цар попросив миру, а це означало перемогу Речі Посполитої [там само, с. 16]. На тлі загального піднесення король щедро роздавав грошові подарунки. 28 листопада 1581 року Стефан Баторій підписав відповідний наказ про надання Перевалову шляхетства:

«Объявляет сею привилегиею нашего нынешнего и будущего века людям, что Мы Король имея во всегдашнем внимание дабы Служба и подвиги Каждого Нам Королю и Республике оказываемых, не оставит без наград и прочь то самое и других к заслугам поощрять.

А как ротмистр нам Казацкий Карнила Онисимович Пржевальский служба Нам Королю и Республике прежде Сего под Полоцком и Великими Луками а более еще в то время когда Мы послали в неприятельскую землю нашего воеводу Троцкаго Подканцлера и Гетмана Литовского княжества, Старосту Борисовского Жолецкого Христофора Радзивилы, Князя на Дубинке и в баржах, в частых многих битвах сражениях не щадя собственной крови и тем заслужил на Наше благословение. За каковыя его

заслуги он в честь награды просит Нас о пожаловании ему Дворянского Достоинства и Герба.

Того ради Мы Король внимая просьбе и заслугам его засвидетельствованным нашим Воеводою Троцким, его Карнилу Онисимовича Пржевальского Ротмистра Нашего в Дворянское достоинство возводит его Самого и потомков Его на вечные времена. Желая притом Герб, а равно и Дворянским Достоинством и всеми правами и

Родовий герб
Пржевальських

преимуществами Дворянству присвоенными, он с потомством своим пользоваться имеет по примеру прочих дворян Великого Княжества Литовского.

В уверение чего сия наша привилегия и дана За собственноручными подписями Нашими, к кой и печать Нашу приложить повелели в Главной квартире под Псковом

ноября 28 дня 1581 года» [5].

Оскільки документи оформлювалися польською мовою, то й прізвище було перекладено із збереженням сенсу прізвища. Таким чином дієслово «перевалити» переклали як «пшевалити», а сам Кирило (Корнило) відтоді став Пшевальським, а не Переваловим. Проте, і в такій вимові прізвища не залишилося в історичних джерелах, адже вимова букви «ш» на письмі польською передається як «rz», тому й прізвище стали писати як Przewalski. Коли через багато років потому документи перекладалися російською мовою, щоб отримати дворянський титул, то особливості написання польською були знехтувані і з'явилося прізвище Пржевальський.

Після того, як Кирило (Корнило) Пржевальський закінчив службу, він за наказом від 30 січня 1589 року отримав даровані Сигізмундом III землі, розташовані в районі Вітебську та Веліжу. Династія Пржевальських майже

триста років прожила у Скуратові (нині – Білорусь, Вітебський район). Пржевальські дбайливо вели свій родовід від самого Анісіма Перевала. Професор Б. Г. Пржевальський був десятим коліном від нього. Наприкінці ХХ століття це знайшло своє відображення у місцевій білоруській пресі «Витебский рабочий» [6] та «Народная газета» [7].

Отже, видатний харківський лікар і вчений Броніслав Пржевальський, якого сприймали завжди як людину з польським корінням, насправді виявляється нащадком славетних українських козаків.

Література:

1. Черкаська Г. Микола Пржевальський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uahistory.com/topics/famous_people/4432 [стан. 23.05.2017].
2. Дзира Я. Автопортрет нації / Я. Дзира. – Київ: Б-ка українця, 1997. – 143 с.
3. Щербак В. Історія українського козацтва: нариси у 2 т. / В. Щербак. – Київ, 2006. –Т.1. – 800 с.
4. Брехуненко В. Війни українських козаків з Росією до часів Богдана Хмельницького / В. Брехуненко. – Київ, 2007. – 64 с.
5. Привилегия Карнилы Онисимовича Пржевальского [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://przhevalsky-mir.ru/names/noble-certificates/detail.php?ELEMENT_ID=241 [стан. 03.05.2017].
6. Род Пржевальских происходит из Витебщины // «Витебский рабочий» – 1991. – № 6.
7. Мы Пржевальские // «Народная газета» – 1991. – № 78.